

TAMPAME AMERIKIEČIAIS (pirmosios dienos Amerikoje)

Irena Matulaitytė Matas, 1950

Praėjo vienuolika ilgų dienų ir naktų, kol transportinis kari-
nių pajėgų laivas „General Howze“ perplaukė Atlanto van-
denyną. Penkias dienas siautėjo audra, kilo didžiuliai vandens
kalnai, ir dėl to aš jaučiausi visai mažytė. Pykino visus, taip pat
ir mamą. Mano vyresnysis brolis Petras dvi dienas nesikėlė iš
lovos. Vyrai ir moterys buvo apgyvendinti skirtinguose aukš-
tuose, tad tėvas rūpinosi Petru kaip įmanydamas, kol jūra pa-
galiau nurimo. Kitą dieną mama, aš ir brolis stovėjome denyje,
ji laikė paėmusi mudu už rankų ir rodė į būrį žuvų skraiduolių,
staiga iššokusių iš mėlyno vandens.

– Žuvys gali skraidyti! – pasakiau aš sužavėta, nes nežino-
jau, kad tai įmanoma.

Pasisukusi pažvelgiau į išblyškusį brolių ir pamačiau, kad jis
šypsosi, akys švyti matydamos stebuklingus padarus, pusiau
paukščius, pusiau žuvis.

Paskutinę kelionės dieną mūsų šeima stovėjo denyje ir žvel-
gė į puikųjį Niujorko miestą tolumoje, kurio dangoraižiai siekė

dangų. Šis vaizdas neįtikėtinai skyrėsi nuo matyto perkeltųjų asmenų stovykloje Bavarijoje, kur aš gimiau po karo.

Kai atplaukėme į Niujorko uostą, išlipome iš laivo kaip paukščiai, išmesti iš lizdo, ir įsispoksojome į didžiulį dangoraižių mišką. Buvau drovi mergaitė, ir didžiulis miestas baugino mane. Viskas atrodė neįtikėtinai dydžio.

– Vadinasi, tai Amerika? – paklausė mama tėvo.

– Na, tai ne Kaunas, – atsakė jis, jo veidas atrodė išvargęs po kelionės.

Šaižus spalio vėjas gainiojo laikraščius ir dulkes purvinoje gatvėje. Mama visai paniuro, pasistiebė norėdama pamatyti, kokio aukščio pastatai.

– Ak, Viktorai, jis toks didelis, ir čia nėra žolės. Kur žais vaikai?

Nuvargęs tėvas ramindamas uždėjo ranką jai ant peties.

– Nesijaudink, Dora, ponas Jankus sakė, kad Čikagoje yra rajonas, toks pat žalias kaip Žemaitija.

Tą pačią dieną mes sėdome į traukinį, važiuojantį į Čikagą.

Ponas Jankus, mūsų rėmėjas Amerikoje, pasitiko mus geležinkelio stotyje ir nuoširdžiai paspaudė tėvui ranką.

– Sveiki atvykę į Čikagą, – sududeno jis lietuviškai su amerikietišku akcentu; ant jo atsikišusios apatinės lūpos vos laikydamosis kabojo miesto prietemoje rūkstantis cigaras. – Aš Džordžas Jankus, o čia mano žmona Adelė.

– Viktoras Matulaitis, – ištarė tėvas ir pristatė šeimą.

– Jeigu nori čia gauti darbo, tavimi dėtas, pasikeisčiau pavardę į Viktoras Matas, – patarė ponas Jankus.

– Tikrai? – tėvas neramiai žvilgtelėjo į mamą.

– Mano pavardė anksčiau buvo Jankauskas, bet niekas Amerikoje negalėjo jos ištarti.

Aš, su languotais kaspinais plonytėse kasose, stovėjau tarp suaugusiųjų ir spoksojau į mūsų rėmėjo pilvuką – atrodė, kad rudo šviesiai dryžuoto jo švarko sagos tuoj ištrūkinės.

Jo žmona Adelė, tyli moteris su gėlėta į lėkštę panašia skrybėle, nervingai mirkčiojo lydėdama mus prie savo mėlyno „Studebaker“. Mano tėvai, brolis Petras ir aš sustojome prie automobilio. Mes vilkėjome varganais pabėgėlių stovykloje gautais drabužiais, kuriuos padovanojo Šventojo Jurgio bažnyčia. Lietuvių ir amerikiečių parapija po karo siuntė dėžes dėvėtų drabužių į perkeltųjų asmenų stovyklas Vokietijoje. Parapijos nariai sutiko remti lietuvių šeimas, norinčias imigruoti į Čikagą, pasižadėjo padėti joms susirasti pastogę ir darbą.

Ponas Jankus atlydėjo mus iki automobilio „Studebaker“ ir jo bagažinė prarijo kartoninius mūsų lagaminus. Tėvai ir brolis susispaudė ant galinės sėdynės, o aš įsitaisiau tėčiui ant kelių. Ponas Jankus vežė mus į Čikagos pietinę dalį, vis parodydamas į kokį nors fabriką, kuriame tėtis galėtų gauti darbo.

– Dabar Čikagoje darbo daugiau nei kiaulių diendaržyje, – pasakė jis šypsodamasis, o jam kalbant dvokiantis cigaras šokčiojo aukštyn žemyn.

Mes spoksojome pro langus į pramoninį rajoną, pilną gamyklų ir plytinių dviauksčių namų, žvalgydamiesi žaliosios Čikagos dalies, atrodančios kaip Žemaitija. Čikagos pietinėje dalyje rajonai atrodė vienas už kitą vargingesni, čia gyveno negrai, čigonai ir pabėgėliai iš Rytų Europos.

Įsikibusi tėvui į ranką išlipau iš „Studebaker“, o ponas Jankus nuėjo prie aptriušusios parduotuvės, kuri turėjo tapti mūsų namais. Kai atrakino duris, suėjome į didelę patalpą; čia palei tris sienas stovėjo lentynos, trenkė pjuvenomis ir nusikvėpusiais tabako dūmais. Vienintelis šviesos šaltinis buvo purvini, apdulkėję parduotuvės fasado langai, o pats kambarys priminė tamsų urvą su lempute, kabančia virš medinio stalo. Prie galinės parduotuvės sienos stovėjo beviltiškai atrodančios dvi lovos ir komoda. Kampe riogsojo nenaudojama dulkių nuklota kojinių siuvimo mašina, o šalia kriauklės ir mažyčio vonios kambarėlio gūžėsi sena viryklė.

Stovėjome su lagaminais rankose ir jautėmės nusivylę. Niekas nepratarė nė žodžio. Ponas Jankus pabandė pralinksinti

mus pasakydamas, kad bažnyčia galiausiai rado naudotą šaldytuvą.

– Jį atveš rytoj, – pridūrė jo žmona ir padavė mamai kibirą su skudurais, muilu, šepėčiais ir skardine dėžute. – Ponia, čia šiek tiek valymo reikmenų, – paaiškino ištraukdama dėžutę.

– Vadinkite mane Dora, – paprašė mama.

Ponia Jankus nekantriai žvilgtelėjo į ją ir kostelėjo.

– Dora, tai skirta langams valyti. Šiek tiek užbarstai ant skuduro ir sukdamą ratais tepi stiklą tol, kol pasidengia visas langas. Paskui leidi išdžiūti ir nuvalai švariu skuduru. – Norėdama parodyti, ji ištepė drumzlinu rožiniu skysčiu nedidelę purvino lango sekciją, o mama stebėjo tą keistą ritualą.

Paskui ponia Jankus nuėjo prie automobilio ir atnešė krepšį su bakalėjos prekėmis ir keletą senų paklodžių. Jos vyras tėvui aiškino, kaip mums pasisėkė, kad yra lietuvių, kurie mums padeda.

– Kai mes 1914 metais atvykome į Čikagą, niekas nepadėjo mūsų žmonėms. Maisto vos užtekdavo, ir visi dirbome skerdyklose, net mes, vaikai. Ar teko skaityti pono Eptono Sinklerio knygą „Džiunglės“?

Tėvas papurtė galvą.

– Lietuvoje aš dirbau mokykloje mokytoju ir skaičiau daug knygų, bet nė vienos anglų kalba.

Ponas Jankus gūžtelėjo pečiais.

– Ir aš neskaičiau, bet sako, kad joje pasakojama liūdna istorija apie lietuvius, dirbusius skerdyklose; bet dabar jau viskas kitaip, nes profsąjungos privertė pagerinti darbo sąlygas skerdyklose. Gal galėčiau rasti jums ten darbo? – Jis kilstelėjo rudą fetrinę skrybėlę ir taip pasikasė trumpais pilkais plaukais apžėlusį pakaušį, kad net raukšlėtas pagurklis suvirpėjo. – Niekas mums nepadėjo susirasti darbo, kai čionai atvykome. Po galais, beveik badavome. Mes, Šventojo Jurgio parapijos žmonės, gerai prisimename tas dienas, taigi negalėjom leisti, kad ir jums, atvykusiems iš DP stovyklų, taip nutiktų. Bažnyčioje susipažinsite su Vitkaus šeima, tai dar viena šeima iš DP stovy-

klos, kurią parėmė mūsų bažnyčia. Jie gyvena kiek toliau šioje gatvėje, – pasakė ponas Jankus, rodydamas į purviną langą, ir papurtė galvą. – Tiesiog apmaudu, kad Antrojo pasaulinio karo baisybės tęsiasi. Tie prakeikti komunistai tiesiog prarijo Rytų Europą, tarsi ji priklausytų jiems. Kalės vaikai, – sumurmėjo jis tyliai.

Tėvas padėkojo jam ir paspaudė ranką.

– Pone Matulaiti, jeigu ko prisireiks, skambinkite, – pasakė ponas Jankus, vis dar įsikandęs cigarą. – Tai puiki šalis. Jeigu sunkiai dirbi, gali prasimušti. Ar tiesą kalbu, Adele?

Jo žmona dėbtelėjo į mus skersomis, tarsi nebūtų buvusi tuo tikra. Ji pravėrė laukujes duris ir atsisuko į mus, rankinę laikydama ant sulenktos rankos.

– Malonu susipažinti, – pratarė ji mašinaliai, linktelėjo maimai, praleido savo vyrą į priekį ir išeidama uždarė duris.

Tėvas atrodė ir dėkingas, ir prislėgtas dėl tokios pagalbos.

– Kas yra DP? – paklausė brolis.

– Perkeltasis asmuo, *displaced person*, – paaiškino tėvas ir susiraukęs nužvelgė šaltą ir drėgną niūrią parduotuvę. – Noriu, kad atsimintumėte tai, – pasakė jis, labai rimtai žvelgdamas mums į akis. – Mes nesame emigrantai kaip Jankaus šeima. Jie seniai atvyko į Ameriką ieškodami darbo ir geresnio gyvenimo. Mes – tremtiniai. Niekada to neužmirškite. Atvykome į šią šalį tik prisiglausti, kol sovietai išeis iš mūsų žemės ir bus saugu sugrįžti namo. Tai ilgai nesitęs. Laisvasis pasaulis niekada nesusitaikys su dalies Europos okupacija. Jie greitai susitvarkys su Stalinu, ir tada mes grįšime namo į Kauną. – Jis patapšnojo mums per galvas ir nusišypsojo. Buvo mokytojas, tad pridūrė: – Planetoje mažiau nei keturi milijonai šneka mūsų baltiškąja kalba, viena iš seniausių kalbų, artimiausia senovinei sanskrito kalbai pasaulio kalbų medyje. Privalome išlaikyti ją, kol grįšime, kad rusai nenušluotų mūsų nuo žemės paviršiaus.

Mudu su Petru nesuvokėme, kad esame tremtiniai. Žinojome, jog mes lietuviai, bet dabar dar buvome ir DP, ir tremtiniai? Skambėjo rimtai, nors nelabai numanėme kodėl.

Apžiūrinėdamas patalpą Petras bumbėjo po nosimi:

– Ši vieta atrodo nė kiek ne geriau nei stovykla Vokietijoje. Maniau, Amerika turtinga šalis.

– Aš maniau, kad apsigyvensime name su gėlėmis ir ovelių sodu. – Žvalgiausi po baugią ir apleistą parduotuvę, kurios lentynose nebuvo jokių prekių. Jeigu tai Amerika, aš jos nenkenčiau. – Mama, noriu namo, į mūsų stovyklą, – suinkščiau proverbsmiai. – Prie Dunojaus kibirėliu gaudyti smulkių žuvelių. – Aš jau ilgėjausi pabėgėlių stovyklos, pertvarkytų kavalerijos arklidžių, kur gyvenome mažame kambaryje.

– Irena, – vėl prakalbo tėvas, – argi užmiršai, kad kiekvieną sykį lyjant imdavo dvokti arklių mėšlu?

Jaučiausi jaukiai, apsupta šeimos narių. Kad būtų ramiau, laikiausi įsikibusi mamos sijono, paskui pamačiau pulkelį vaikų – jie prigludo prie lango ir mėgino įžiūrėti, kas atsikraustė į seną parduotuvę. Ten buvo du negriukai ir trys juodaakės mergaitės ilgais susivėlusiais plaukais, su mažyčiais auskarais ausyse, jie šypsojosi ir mojavę rankomis, tarsi kviestų mus išeiti pažaisti. Petras atsiklausdamas žvilgtelėjo į tėvą, bet mama sušnypštė „čigonai“, ir iš jos veido išraiškos supratau, kad jai tie vaikai nepatinka.

– Lietuvoje jie vogdavo mano tėvo arklius.

– Dora, liaukis! Tai tik vaikai, ne arkliavagiai. – Tėvas mandagiai nuvijo juos nuo lango, o mama ėmė žvalgytis, kuo galėtų uždangstyti stiklus. Būtų tikę laikraščiai, bet mes jų neturėjome, todėl ji paėmė skardinę su langų valikliu ir keletą senų skudurų.

– Štai kas padės susikurti šiek tiek privatumo.

Mudviem su Petru ji paliepė rožiniu skysčiu ištepti langus, o pati ėmė atidarinėti skardines su sriuba vakarienei. Vos spėjome skudurais nuteplioti ant stiklų po drumzliną ratą, viena čigonė mergaitė grįžo, priglaudė veidą prie lango, jos nosis susiplojo, negana to, ji dar ir liežuvį iškišo. Aš nusijuokiau ir taip pat parodžiau liežuvį, ir mudvi ėmėme vaipytis viena prieš kitą. Netrukus jie visi sugrįžo prie lango. Valikliu nupiešiau juo-

kingą veidą ant stiklo, ir čigoniukė suplojo delnais. Neilgai trukus mudu su Petru jau šokome ir vaipėmės juokdamiesi taip garsiai, kad atėjo mama ir nuvijo vaikus, o mums liepė baigti teplioti langus.

Tą naktį miegojau susirangiusi mamos glėbyje siauroje jos lovoje, o tėvas – kitoje lovoje su Petru. Stovykloje išduotos chaki spalvos kareiviškos antklodės buvo šiurkščios kaip įprastai. Naktis buvo ilga, ir aš jaučiausi atsidūrusi labai toli nuo vienintelių mano kada nors turėtų namų. Nubudusi vidury nakties pajutau, kad virpa lova, – tai mama verkė įsikniaubusi į pagalvę.

– Kodėl tu verki, mama? – paklausiau po kurio laiko.

Mama nusišluostė ašaras antklode.

– Man neramu dėl tavo senelių Kaune, – sušnabždėjo ji. – Labai jų pasiilgau.

– Papasakok man dar apie jūsų namą Kaune, – paprašiau žinodama, kad jai patinka apie tai pasakoti.

Kurį laiką mama nieko nesakė, paskui sunkiai atsiduso.

– Jame buvo daug kambarių, sklidinų šviesos, – pašnabždomis ėmė pasakoti man jau girdėtą versiją. – Ten buvo kuniškų arbatos puodelių ir sidabro žvakidžių, ir gėlių vazonai su raudonomis pelargonijomis ant kiekvienos palangės. – Mintys apie tuos kambarius mudvi veikė raminaimai. – Kai palikau namus Kaune, maniau, kad tai tik ligi karo pabaigos. Bet dabar Europoje nusileido geležinė uždanga, atskyrė Lietuvą nuo viso pasaulio, ir sugrįžti namo nebegalime. – Ji nusišluostė ašaras.

Iš ryto atsimerkusi pamaniau, kad vėl esu DP stovykloje, bet po akimirkos supratau, jog aš parduotuvėje Čikagoje. Ir dar kažkas buvo pasikeitę. Pilki ir purvini langai dėl stiklų valiklio atrodė rožiniai. Saulė švietė pro kramtomosios gumos spalva ištepliotus langus, ir kambarį užliejo smagus kaip pasakos kerai rausvumas.

Švytėjo mano lovos patalai, ir miegančios mamos veidas nebeatrodė pavargęs ir susirūpinęs. Taip apšviesta ji atrodė jaunesnė. Viskas niūrioje parduotuvėje buvo stebuklingai pasikeitę.

Pažadinau mamą norėdama jai tai parodyti, bet ji tik prisimerkė nuo šviesos ir buvo abejinga viskam.

– Irena, miegok, – sumurmėjo ir nosisuko nuo lango, palikusi neužklotą petį.

Bet aš negalėjau užmigti. Tai buvo stebuklingas metas. Mojavau rankomis į visas puses ir gėrėjausi jų švytėjimu. Lauke pro namą praėjo žmogus, ir aš dideliuose languose galėjau sekti jo tamsiai rausvą šešėlį. Buvau sužavėta.

Paskui tą rytą tėvai kuopė parduotuvej, o mudu su Petru išdrįsime išeiti į gatvę ir pažiūrėti, kaip atrodo Amerika. Tėvai prisakė kojos nekelti iš mūsų kvartalo. Palei gatvę stovėjo seni dviaukščiai plytiniai namai, o kampiniuose pastatuose buvo keletas nedidelių, tokių kaip mūsų, parduotuvių – viena prekiauvo vaisiais ir daržovėmis, kitoje buvo parduodamos cigaretės ir stovėjo stovai su laikraščiais ir žurnalais. Perėjome visą kvartalą ir sutikome vieną iš negrų berniukų, kurie vakar spoksojo pro mūsų langą. Netrukus pasirodė ir čigoniukės susivėlusiais plaukais, ir jie visi kalbėjo kalba, kurios aš negalėjau suprasti.

– Ar jūs amerikiečiai? – nuolat klausinėjo jie.

Aš šypsojaisi ir gūžčiojau pečiais, nesuprasdama nė žodžio. Rodydama į save pasakiau:

– Irena, DP, tremtis, – bet jie spoksojo į mane taip, tarsi man iš burnos būtų kritusios varlės.

Vyriausioji mergaitė bakstelėjo pirštu sau į krūtinę ir pasakė „Marlena“, o jaunesniosios prisistatė esančios Delfina ir Serafina. Negriukas buvo vardu Lavis. Ir jie iš karto nusivedė mus į netoliese esantį šiukšliną sklypą, kurį vadino „prerija“. Apspitome nuvirtusį medį kaip nenustygstančios skruzdės.

– Tai mūsų laivas, – pasakė man brolis, rodydamas į medį. – O čia tavo kardas! – šūktelėjo paduodamas man ilgą lazda. – Mes plaukiame per audringas jūras susikauti su rusų piratais. – Iškėlęs savo lazda jis sušuko: – Į ataką! – ir mes puolėme narsiai kautis su styrančiomis šakomis.

Kiekvieną dieną mes kaip sulaukėję vaikai purvinais veidais lakstėme po kvartalą drauge su čigoniukėmis, laipiojome tvo-

romis; malkų ir anglių pelenais nubarstytuose skersgatviuose iki sutemų žaisdavome liestynes. Aš, jauniausia, dažnai suklupdavau, parkrisdavau ir kruvinai nusibrozdindavau kelius, paskui verkdavau ir klykdavau, kol mama su pincetu iš žaizdų rankiodavo anglių krislelius.

– Mama, ar mes amerikiečiai?

Ji žvilgtelėjo į mane.

– Ne, mes lietuviai. Ir grįšime namo, kai tik mūsų šalis Dievo valia vėl bus laisva. – Ji ištraukė dar porą pelenų liekanų, o aš ir vėl klykiau, tada jai baigėsi kantrybė, ji patepė kelius jodu ir aptvarstė juos tikėdamasi, kad viskas bus gerai.

– Ar tau būtinai reikia žaisti su tais stačiomais vaikais?

– Mama, jie mano draugai.

Baigiantis antrai savaitei tėvas pakeitė mūsų pavardę į Matas. Jo nuomone, jam pasisekė, nes pažįstami lietuviai surado jam darbo *Marquette Park* rajone, „Nabisco“ fabrike, ir jam nereikės dirbti skerdyklose; mama irgi gavo darbo – valyti biurus miesto centre, „Prudential“ pastate. Ir vienoje, ir kitoje vietoje buvo lietuvių, siūlančių pagalbą. Mano tėtis laisvai kalbėjo kecuriomis kalbomis, bet angliškai buvo pramokęs labai nedaug, todėl apie mokytojo darbą negalėjo būti nė kalbos. Tik retas kuris iš jo draugų, kurie anksčiau buvo buhalteriai, teisininkai ar rašytojai, galėjo ir vėl dirbti pagal profesiją. Tėvas dirbdavo dieną, o mama eidavo į vakarinę pamainą, kad kas nors visada būtų namuose su mumis. Netrukus Petras buvo priimtas į Kristaus Kraujo katalikų mokyklą, gavo uniformą ir lėkdavo į mokyklą, esančią mūsų gatvėje. Aš pradėjau lankyti rytinį vaikų darželį, o vakarais būdavau pas ponią Vitkienę, gyvenančią kitapus gatvės priešais bažnyčią, vieno kambario mansardoje. Jos dukra Magda buvo vyresnė, bet vis dar žaisdavo su manimi. Ponios sūnus Algirdas, kurį vaikai vadino Elu, nenorėjo žaisti su manimi, užtat paskui mano brolių slankiojo kaip šešėlis. Taigi dabar turėjome keletą draugų lietuvių ir buvo lengviau susikalbėti.

Paiškėjo, kad Lavis, gyvenantis greta dideliame plytiniame daugiabutyje, lanko tą pačią darželio grupę kaip ir aš. Jo brolis

Čarlis eidavo į mokyklą kartu su Petru, kuris dabar jau norėjo būti vadinamas Pitu. Užuoat vadinusios mane Irena, vienuolės sakydavo „Airyn“, paskui taip ėmė vadinti ir draugai.

Iki sutikau Lavį, nebuvau mačiusi negro, todėl nuolat tyrinėjau jį, tarsi jis būtų atkeliavęs tiesiai iš pasakų knygos. Kartą, kai jis buvo atėjęs pažaisti ir pasiprašė į tualetą, nuvedžiau jį į mūsų mažytį vonios kambarį parduotuvės gilumoje. Niekad nebuvau mačiusi penio, ir man buvo keista, kad pati neturiu tokio dalykėlio. Aš pasilenkiau, kad geriau matyčiau, ir jau norėjau paklausti jo, kodėl jis šlapinasi stovėdamas, bet įėjo mama ir suriko:

– Irena, ką tu darai?

Aš krūptelėjau iš jos tono supratusi, kad kažką darau negerai.

– Nieko, – atsakiau. – Lavis norėjo į tualetą. – Bet iš mamos veido išraiškos mačiau, kad patekau į didelę bėdą, nors nesupratau kodėl.

Išsiuntusi Lavį namo, mama pliaukštelėjo man per užpakalį ir pastatė į kampą.

– Niekada daugiau taip nesielk, – pasakė ji rūščiai.

Stovėjau kampe pikta ir sutrikusi, vis dar nesuprasdama, ką padariau negerai.

•••••

Po savaitės mudu su broliu nuėjome žaisti žaidimo „Jacks“ su Čarliu ir Laviu jų buto verandoje. Čarlis susidomėjo, kodėl mano brolis neturi dešinės rankos mažojo piršto.

– Bum Vokietijoje, – užsikirsdamas ištarė Pitas angliškai ir pamėgdžiojo sprogimo garsą.

– Ar tai naciai šovė? – paklausė Čarlis susižavėjęs.

Kasydamasis vietoj piršto likusį gumbelį, Pitas mėgino papasakoti, kaip žaidė karą subombarduotame tanke, mėtydamas tuščias šovinių dėžutes į draugus, lakstančius lauke, kur buvo pilna kariško šlamšto. Vieną dieną jis rado žemėmis

užneštą nacių šalną su kulkos palikta skyle ir užsidėjo jį ant galvos. Vienas jo bičiulių kažką metė į jį, pasigirdo sproginimas, pasipylė skeveldros, viena nukirto Pitui pirštą ir įsmigo į koją. Jis pasakojo istoriją pasitelkdamas judesius, mimiką ir sproginimus imituojančius garsus. Paskui pakėlė kelių klešnę ir parodė randą ant kojos.

– Ligoninė, – pasakė išdidžiai.

Čarlo ir Lavio veidai atrodė kvailokai, tarsi berniukai būtų išvydę stebuklą – šventasis Pitas be piršto, vaikas, o jau karo veteranas. Nekenčiau to prarasto Pito piršto, nes kai brolis sumanydavo mane paerzinti, visuomet baksnodavo tuo gumbečiu man į veidą.

Kartais brolis sapnuodavo bombardavimų košmarus, bet dažniausiai piešdavo miestus bombarduojančius lėktuvus arba naikintuvus, darančius kilpas danguje, ir visomis kryptimis skriejančias kulkosvaizdžių kulkas. Piešdamas skleisdavo šuvių garsus arba mėgdžiodavo krentančių lėktuvų kaukimą prieš jiems sudūžtant. Mano brolis ir tėvai sprukdami nuo sovietų bėgo į Vakarų sąjungininkams bombarduojant. Kai atvykome į Čikagą, brolis dar ilgai piešė tokius piešinius. Net Čarlis pradėjo piešti tą patį, nors niekada nebuvoęs kare.

•••••

Baigiantis spalviui pas mane atėjo Lavis, mūvintis kaubojiškomis kelnėmis ir su ginklu, ir paliepė susirasti kostiumą, nes visi eisime žaisti „Jei neduosi, pasigailėsi!“ Mano brolis užsimaukšlino savo šalną su kulkos palikta skyle ir chaki spalvos marškinius, kuriuos jam padovanojo amerikietis kareivis, – tai buvo jo brangiausi suvenyrai. Čarlis buvo apsirengęs kaip piratas, su kaklaskare ir raiščiu ant akies. Laukinukės čigonaitės tiesiog buvo pačios savimi: gilios akys, auskarai ausyse, klostėti sijonai, tamsiai žalsvos ir rudos palaidinės, daug kartų lopytos ir įplyšusios, atrodė kaip kostiumai. Svaresčiau, kodėl motinos nenušveičia joms kaklų taip, kaip man – mano mama. Man

patiko, kad jos tokios laukinės, bet buvau atsargi, nes įsiutintos jos galėdavo prakeikti arba paleisti kraują iš nosies.

Lavis matė, kad aš nusiminusi, nes neturiu kostiumo, todėl atsinešė tuščią dribsnių dėžutę, šone iškarpė tigro kaukę, pritaikė guminių dirželį ir parodė, kaip užsidėti. Lavis visada rūpinosi manimi. Jis davė man popierinį maišelį ir pamokė, kaip angliškai pasakyti „jei neduosi, pasigailėsi“.

Užsimetę apsiaustus ir užsirišę kaklaskares leidomės į kelią. Gatvėse buvo tamsu ir pilna monstrų, raganų ir princesių. Ore tvyrojo degančių lapų kvapas, aš straksėjau šalia Lavio, mano kaselės šokčiojo, mums vaikščiojant nuo namo prie namo jutau užplūstant baimės ir jaudulio bangas. Dar niekada nebuvau mačiusi tiek saldinių. Vos tik nustverdavau gabalėlį šokolado, prarydavau jį labai greitai, kad niekas nespėtų atimti. Kai apėjome du kvartalus, man suskaudo pilvą, ir Marlena pasišaipė iš manęs. Delfina vilkėjo ploną palaidinukę ir drebėjo nuo šalčio; paprašė, kad duočiau jai savo mėlynas pirštines su tulpių ornamentu, kurias mama numezgė stovykloje. Nenoriai padaviau jas, o kai jau buvo metas eiti namo, susigriebiau, kad ji negražino man pirštinių. Žinojau, kad mama barsis, jeigu grįšiu be jų, todėl su Laviu nuėjome į Delfinos daugiabutį. Lavis liko laukti gatvėje, o aš pasibeldžiau į duris. Jas atidarė stambi moteris, vilkinti nėrinuotą suknelę ir rožinį megztinį. Jai šaukiant Delfiną ant rankų žvangtelėjo tuzinas apyrankių. Iš virtuvės atsklido aštraus patiekalo kvapas. Paklausiau Delfinos apie pirštines, bet ji sumelavo – esą gražino jas, o aš turbūt pamečiau. Marlenai ištarus: „Bet aš mačiau pas tave...“, sesuo kumštelėjo ją alkūne, ir Marlena užsičiaupė. Staiga Delfiną, tarsi apsauginis kiaukutas perlą, apsupo keturios moterys. Stambioji moteris suniurnėjo kažką nesuprantama kalba ir užtrenkė duris.

– Purvina dipukė! – išgirdau šaukiant mergaites už durų. – Keliuok į savo šalį.

Norėjau surikti, kad mes negalime grįžti, kad rusai okupavo mūsų kraštą, bet buvau tokia įsiutusi, kad vos laikiausi nepravirkusi.

Papasakojau Laviui apie Delfiną; jis liepė palaukti, o pats nuėjo pasikalbėti su ja. Buvo šalta, bet aš laukiau susigrūdusi rankas giliai į kišenes; verandose mirkčiojo išpjaustinėti moliūgų žibintai, o gatvėmis šlaistėsi šmėklos ir dvasios. Per nukritusius lapus nušniokštė vėjo gūsis, ir lapai kaip pašėlę ėmė suktis ore. Kai jau buvau beprarandanti viltį, pamačiau ateinantį Lavį, jis šypsojosi rodydamas lygius baltus dantis ir, linksmi žiūrėdamas į mane, iš kišenės ištraukė mano mėlynas pirštines.

– Štai, princese, – ištarė, o jo švelniose akyse švytėjo pasididžiavimas.

Buvau tokia dėkinga, kad net apkabinau jį. Princas Lavis išgelbėjo mane nuo žmogėdros. Norėjau jo karališką galvą apiberti rožių žiedlapiais. Tikėjau, kad Delfinai, kvailai raganai, smakras apžels plaukais, o bjaurus jos kūnas prisipildys juodų garų.

Atėjus Kalėdų atostogoms, angliški žodžiai pamažu tapo man suprantamesni. Mokyti nebuvo taip sunku, kaip maniau. Sesuo Marija Konstanca pasakė, kad aš labai imli mokslams, ir apdovanojo mane mėlynu emaliuotu Nekaltosios Mergelės medaliu; aš nuolatos jį segėdavau, ir tik pastebėjusi kur nors netoliese čigonaites slėpdavau po palaidine.

Po savaitės tėtis parnešė namo Kalėdų eglutę, ir mes papuošėme ją baltomis žvaigždėmis ir snaigėmis, nupintomis iš gėrimui skirtų sukarpytų šiaudelių. Atėjo ponas Jankus, atnešė virto kumpio ir dėžę dėvėtų drabužių iš Lietuvių pašalpos fondo. Iš galinės kišenės jis ištraukė butelį – pintą viskio ir pasidalijo gėrimu su tėvu. Aš gavau vilnonį mėlyną keistai kvepiantį paltą be sagos; mama pasakė, kad tai naftalino kvapas. Ji pasakojo, kad prieš karą mėgo rengtis elegantiškai, avėdavo aukštakulnius ir vilkėdavo kostiumėlių su lapės kailiu.

– Dėl to jūsų tėvas ir atkreipė į mane dėmesį Kauno radijo stotyje, kurioje dirbau.

DP stovykloje mama išmoko megzti ir siūti ir aprūpindavo visus mus drabužiais, mane – taip pat ir apatiniais. Visi mūsų

rūbai priminė DP stovyklą. Pasirausiau dovanotų drabužių dėžėje, tikėdamasi rasti ką nors, kas atrodo amerikietišškai. Radau palaidinukę su nériniuota apykakle, bet pakélusi pažastyse pamačiau rudas dėmes, todėl greitai padėjau atgal. Iš dėžės dugno mama ištraukė didelę mėlyną mirguliuojančią suknelę, sukarpė ir vėl susiuvo senovine siuvimo mašina. Kai mama eidavo, naujoji aptempta suknelė net raibuliudavo. Man ji pasiuvo languotą suknelę su balta apykakle, taigi mudvi abi turėjome suknelės Kalėdoms, atrodančias amerikietišškai. Be jokių dėmių pažastyse.

Po eglute buvo padėta dovanų kiekvienam iš mūsų – tėtis gavo naują kaklaraištį, mama – buteliuką odekolono „Vakaras Paryžiuje“, brolis – pašto ženklų albumą ir didelį voką su ženklais, o aš – lėlę negriuką su dryžuotais marškinėliais ir šortais su petnešėlėmis; pamačiau tą lėlę vaistinėje ir ji man labai patiko. Iš nuostabos išpūtusi akis pabučiavau ją į nosį ir tą savo pirmąją lėlę pavadinau Laviu. Visą dieną nepaleidau jos iš rankų, net pietaudama laikiau ant kelių. Leisdavau Magdai žaisti su ja, bet tik ne čigoniukėms, nes jos galėjo sulaužyti lėlę arba neatiduoti. Tai buvo puikios Kalėdos.

•••••